

Vol. 15
Winter 2023

Research Paper

Received:
10 September 2023
Revised:
01 November 2023
Accepted:
19 November 2023
Published:
29 November 2023
P.P: 11-38

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Identifying and analyzing the key drivers of strengthening the country against threats based on the view of Imam Khamenei

Seyd Asghar Jafari¹

Abstract

A cursory look at the wars of recent decades indicates that cities are among the initial and basic targets for the enemy during war due to the existence of centers of accumulation of material and human capital as well as the existence of sensitive, vital and important facilities and centers. Therefore, strengthening the country against threats is considered to be the most effective and sustainable method of defense, which the Supreme Leader of the Revolution and the Commander-in-Chief, Imam Khamenei (may God bless him and grant him peace) emphasized on it many times. Considering the importance and necessity of making the country resilient and immune to all kinds of threats from the perspective of Imam Khamenei, the current research aims to identify and analyze the key drivers of strengthening the country against threats based on the perspective of Imam Khamenei, to this main question. It will answer that from Imam Khamenei's point of view, what are the key drivers for strengthening the country against threats? The research method in this research is descriptive-analytical and it was used to collect information from library sources and publications to refer to the contents and statements of the leader related to the subject by using the Hadith Velayat software and also taking a sample from the information base of the Office of Preservation and Publication of Works. The result obtained from this research using the data sufficiency method indicates that the key drivers of making the country resistant to threats from the perspective of Imam Khamenei (the Exalted) include improving the power of effective deterrence, making the country immune to harm, taking preventive measures to continue the activities. It is necessary to increase national stability and pay attention to crisis management.

Keywords: retrofitting, threat, passive defense, crisis management, deterrence..

۴

سال پانزدهم
زمستان ۱۴۰۲

شناسایی و واکاوی پیشران‌های کلیدی مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

سید اصغر جعفری^۱ ID

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۸/۱۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۲۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۰۸
صص: ۳۸-۱۱

شابا چاپی: ۲۰۰۸-۳۵۶۴
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۲۸۵

چکیده

نگاهی گذرا به جنگ‌های دهه‌های اخیر، دلالت بر آن دارد که شهرها به دلیل وجود مراکز تجمع سرمایه مادی و انسانی و همچنین وجود تأسیسات و مراکز حساس، حیاتی و مهم، جزو هدف‌های آغازین و اساسی برای دشمن در هنگام جنگ محسوب می‌شوند. از این‌رو، مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها مؤثرترین و پایدارترین روش دفاع محسوب می‌شود که رهبر معظم انقلاب و فرماندهی کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بارها بر آن تأکید نمودند. نظر به اهمیت و ضرورت موضوع مقاومت‌سازی و مصونیت‌بخشی به کشور در برابر انواع تهدیدها از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، پژوهش حاضر باهدف شناسایی و واکاوی پیشران‌های کلیدی بر مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیشران‌های کلیدی بر مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها شامل چه مواردی می‌شود؟ روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد و برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و نشریات برای استناد به مطالب و بیانات رهبری مرتبط با موضوع با بهره‌گیری از نرم‌افزار حدیث ولایت و همچنین فیش‌برداری از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار استفاده شده است. نتیجه به‌دست‌آمده از این پژوهش به روش کفایت نظری داده‌ها، دلالت بر آن دارد که پیشران‌های کلیدی بر مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، شامل ارتقای قدرت بازدارندگی مؤثر، مصونیت‌سازی کشور در برابر آسیب‌ها، انجام اقدامات پیشگیرانه برای تداوم فعالیت‌های ضروری، افزایش پایداری ملی و اهتمام داشتن به مدیریت بحران می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: مقاومت‌سازی، تهدید، پدافند غیرعامل، مدیریت بحران، بازدارندگی.

مقدمه

نگاهی گذرا به تاریخ حیات بشری نشان می‌دهد که یکی از عناصر پایدار تاریخ بشر جنگ و یا به تعبیری "مخاصمات مسلحانه" است، به همین دلیل است که هیچ دوره‌ای از تاریخ را نمی‌توان یافت که در آن اثری از خشونت و جنگ نباشد و «انسان‌ها هرگز در وضعیت آرامش و صلح مطلق زندگی نکرده‌اند» (هنجی، ۱۳۸۳: ۷۷). شاید به این دلیل است که به باور بسیاری از دانشمندان، صلح حالتی موقتی و جنگ امری دائمی و همیشگی است (ازغندی، ۱۳۸۴: ۹). با وجود انزجار ملت‌ها از جنگ، لیکن هیچ نشانه‌ای دال بر پایان قریب‌الوقوع جنگ‌ها و درگیری‌های مسلحانه در قرن حاضر دیده نمی‌شود و متأسفانه جهان همچنان شاهد درگیری‌های مسلحانه بوده و این موضوع به یک واقعیت تلخ در دنیای امروزی تبدیل شده است.

جمهوری اسلامی ایران، به دلیل موقعیت خاص ژئوپلیتیک، دارا بودن ثروت‌های عظیم نفت و گاز و ورود و نیز پیشتازی در برخی از عرصه‌های علوم و فناوری‌های نوین، مورد تهدیدات استکبار جهانی قرار دارد، و آنان هیچ‌گاه دست از کینه‌ورزی و عداوت علیه این ملت و نظام برنداشته و نخواهند داشت و هدفی جز نابودی حاکمیت، استقلال، کیان و هویت ایرانی اسلامی را ندارند؛ چنان‌که معمار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) با عنایت به آیه شریفه «وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا» (سوره بقره، آیه ۲۱۷) «دشمنان شما همواره با شما در جنگ هستند. تا اگر بتوانند شما را از دینتان برگردانند»، فرمودند:

«نکته مهمی که همه ما باید به آن توجه کنیم و آن را اصل و اساس سیاست خود با بیگانگان قرار دهیم این است که دشمنان ما و جهان‌خواران تا کی و کجا ما را تحمل می‌کنند و تا چه مرزی استقلال و آزادی ما را قبول دارند، به یقین آنان مرزی جز عدول از همه خوبی‌ها و ارزش‌های معنوی و الهی‌مان نمی‌شناسند و به گفته قرآن کریم هرگز دست از مقاتله و ستیز با شما برنمی‌دارند، مگر این که شما را از دینتان برگردانند. ما چه بخواهیم و چه نخواهیم صهیونیست‌ها و آمریکا و شوروی در تعقیبمان خواهند بود تا هویت دینی و شرافت مکتبی‌مان را لکه‌دار کنند» (صحیفه نور ج ۲۰، ص ۲۳۸ و ۲۳۹). [بنابراین] «همه مسئولان نظام و مردم ایران باید بدانند که غرب و شرق تا شما را از هویت اسلامی‌تان - به خیال خام خودشان - بیرون نبرند آرام نخواهند

نشست. نه از ارتباط با متجاوزان خشنود شوید و نه از قطع ارتباط با آنان رنجور، همیشه با بصیرت و با چشمانی باز به دشمنان خیره شوید» (صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۰۹).

رهبر معظم انقلاب و فرماندهی کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز در مناسبتی در این باره فرمودند:

«وظیفه همه ما این است که سعی کنیم کشور را مستحکم، غیر قابل نفوذ، غیر قابل تأثیر از سوی دشمن، حفظ کنیم و نگه داریم» (بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۲/۰۱/۰۱).

نگرش کلی به موضوع موید این مطلب است که تهدیدات اخیر در حوزه علوم نرم و به تبع آن حوزه‌های پدافندی بیش از پیش مورد توجه دشمنان قرار گرفته است که بیشتر بر راهبرد غافل‌گیری تکیه دارد؛ بنابراین، از آنجایی که دشمنی استکبار علیه نظام جمهوری اسلامی اجتناب‌ناپذیر بوده و آنان به طور مکرر دشمنی خواهند کرد، از این رو، مقابله با سناریوهای تهدیدآمیز علیه جمهوری اسلامی ایران، یورش‌های غافلگیرکننده و سریع در پوشش حمله پیشگیرانه و کاهش آسیب‌پذیری‌ها و پایداری امنیت ملی، شناسایی و واکاوی ماهیت مقاوم‌سازی در مقابله با تهدیدات ناشی از فناوری‌های نوظهور که از جمله نوآوری این تحقیق بر شمرده می‌شود، مهم و ضروری می‌باشد.

بی‌شک راهبری و اهدافی که در سطوح بالای مدیریتی تصمیم‌گیری می‌شود، گامی مهم در تدوین لایه‌های پایین‌تر به‌ویژه حوزه‌های مهندسی و علوم انسانی به همراه خواهد داشت. از این رو، پژوهش حاضر باهدف شناسایی و واکاوی پیشران‌های کلیدی بر مقاوم‌سازی کشور در برابر تهدیدها مبتنی بر دیدگاه رهبر معظم انقلاب و فرماندهی کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیشران‌های کلیدی بر مقاوم‌سازی کشور در برابر تهدیدها شامل چه مواردی می‌شود؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۱- مفهوم شناسایی

مقاوم‌سازی

مقاوم‌سازی ایجاد هرگونه حفاظتی که در مقابل اصابت مستقیم بمب، راکت، موشک، گلوله توپخانه، خمپاره و یا ترکش آنها مقاومت نموده و مانع صدمه رسیدن به نفرات، تجهیزات یا تأسیسات گردیده و اثرات ترکش و موج انفجار را به طور نسبی خنثی نماید (موحدی نیا، ۱۳۸۳: ۱۰۹). به دیگر سخن، مقاوم‌سازی عبارت است از مجموعه اقداماتی که دولت در زمان صلح تمهیداتی را برای کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات، تجهیزات، اسناد و... به مورد اجرا در می‌آورد و موجب افزایش بازدارندگی در برابر تهدیدات خواهد شد. در واقع، مقاوم‌سازی، ایمن‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های موردنیاز مردم است که باید با یک برنامه‌ریزی درست و به‌موقع طراحی و اجرا شود. علاوه بر آنکه مقاوم‌سازی از طریق قدرت نرم نیز که وسیله‌ای برای نفوذ و تغییر در دل‌ها، رشد انسانیت، افزایش اعتماد عمومی، بصیرت و دشمن‌شناسی است، مانعی در دستیابی دشمنان به جامعه خواهد شد.

مدیریت بحران

مدیریت بحران، به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، چاره‌جویی‌ها و دستورالعمل‌هایی اطلاق می‌شود که مدیریت یک سازمان در چالش با بحران انجام می‌دهد و هدف آن کاهش روند، کنترل و رفع بحران است. به‌طور کلی، مدیریت بحران به معنای سوق‌دادن هدفمند جریان پیشرفت امور به روالی قابل کنترل و انتظار بازگشت امور در اسرع وقت به شرایط قبل از بحران است (برنشتاین و راکوویتز، ۲۰۱۲: ۵). به عبارت دیگر، مدیریت بحران یعنی: «هنر از بین بردن خطراتی که باعث می‌شود شما بر سرنوشت خود مسلط شوید» (دولین، ۲۰۰۷: ۱۶۱). اگر مدیران جامعه، با طرح و برنامه، پیش‌بینی‌های لازم و عاقلانه، و با داشتن هدف صحیح و استفاده از تجارب و تدابیر و مشورت و روش‌های کاربردی بتوانند بحران را مدیریت و از میان بردارند، می‌توانند کشتی بحران‌زده جامعه را به ساحل سلامت و هدایت رسانند (باقی و همکاران، ۱۴۰۲: ۶۰-۲۷).

دفاع عامل و غیرعامل

از دو جنبه می توان به موضوع دفاع نگریست، دفاع با استفاده مستقیم از جنگ افزارها در برابر حملات دشمن که امری کاملاً پذیرفته و از ضروریات عقل و شرع (سوره حج، آیات ۳۹ و ۴۰) است و دفاع از طریق یک سری اقدامات احتیاطی بدون کاربرد جنگ افزارها که به دفاع غیرعامل و یا به "پدافند غیرعامل" تعبیر می شود. پدافند با مفهوم کلی به معنی دفع، خنثی کردن و یا کاهش تأثیر اقدامات آفندی دشمن و جلوگیری از دستیابی به اهدافش است که به طور کلی از دو بخش عامل و غیرعامل تشکیل می شود:

دفاع عامل یا پدافند عامل عبارت است از به کارگیری مستقیم جنگ افزار، به منظور خنثی نمودن و یا کاهش اثرات عملیات خصمانه هوایی، زمینی، دریایی، نفوذی، خرابکارانه و عملیات تروریستی دشمن روی اهداف موردنظر (موحدی نیا، ۱۳۸۶: ۱۶).

دفاع غیرعامل یا پدافند غیرعامل، برابر تعریف ارائه شده در سیاست های کلی نظام در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجموعه اقدام های غیرمسلحانه ای است که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدام های نظامی دشمن می شود.

۱-۲- نقش زیرساخت های حیاتی در پیشرفت کشور

زیرساخت حیاتی عبارت است از سیستم ها و دارایی هایی، اعم از فیزیکی یا مجازی که تضعیف یا نابودی آنها موجب اثرات منفی بر امنیت ملی، امنیت اقتصاد ملی، سلامت عمومی ملی یا ایمنی یا ترکیبی از این موارد شود (رینالدی و همکاران، ۲۰۰۱: ۱۲) در سند راهبردی پدافند سایبری کشور که توسط قرارگاه پدافند سایبری وابسته به سازمان پدافند غیرعامل تدوین شده است، زیرساخت حیاتی به مراکزی گفته می شود که: «در صورت انهدام کامل یا قسمتی از آنها، بحران، آسیب و صدمات جدی و مخاطره آمیز در نظام سیاسی، هدایت، کنترل و فرماندهی، تولیدی و اقتصاد، پشتیبانی، ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی یا دفاعی با سطح تأثیرگذاری سراسری به وجود بیاید».

آمریکا در سال‌های اخیر به بهانه مبارزه با تروریسم حضور خود را در منطقه غرب آسیا پررنگ‌تر کرده و حمله نظامی به افغانستان و عراق و ایجاد پایگاه‌های نظامی در کشورهای منطقه و حمایت آشکار از گروه‌های تروریستی گواه بر این امر است. شکل‌گیری گروه تکفیری صهیونیستی مانند داعش که همواره مورد حمایت کشورهایمانند آمریکا و کشورهای وابسته در منطقه بوده است، تهدید منطقه را جدی‌تر کرده است. این گروه‌ها در کشورهای عراق و سوریه موجب ویرانی شهرها و روستاها، تلفات انسانی و تخریب زیرساخت‌ها شده است. از این‌رو، توجه هر چه بیشتر به زیرساخت‌های حیاتی و حساس از اهمیت مضاعفی برخوردار است؛ چرا که بدون توجه به حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و حساس تقریباً تمام فعالیت‌های، فرهنگی، اجتماعی، مالی، اقتصادی و حتی سیاسی، دفاعی و امنیتی کشورها متوقف و یا دچار وقفه می‌شود و بر این اساس برخورداری از زیرساخت‌های قوی و توأم با توزیع مناسب در گستره کشور، نقش اساسی در پیشرفت، افزایش رفاه اجتماعی و ارتقای توان دفاعی و امنیتی دارد. در واقع، وجود زیرساخت مقاوم در برابر تهدیدات، ستون فقرات کشور بوده و اختلال در عملکرد آنها می‌تواند پیامدهای ناخوشایند گسترده‌ای به همراه داشته باشد (سلیمانی، ۱۳۹۸).

بی‌شک زیرساخت‌ها در هر کشوری بنیان اساسی جامعه آن کشور محسوب می‌شوند و آسیب به آنها می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری را در کشورها ایجاد نماید و از آنجایی که زیرساخت‌ها به یکدیگر وابسته هستند و ارکان جامعه نیز به زیرساخت‌ها وابستگی دارند، آسیب در یک بخش می‌تواند بخش‌های دیگر را نیز تحت تأثیر جدی قرار دهد. زیرساخت به ساختار اولیه فیزیکی و سازمان‌یافته‌ای گفته می‌شود که برای اجرای مأموریت و اهداف یک سازمان یا یک جامعه مورد نیاز است و در حالت کلی به عناصر ساختاری مرتبط و به هم پیوسته‌ای گفته می‌شود که چارچوبی را برای توسعه کل ساختارهای دیگر فراهم می‌کند و می‌تواند به عنوان یکی از عناصر توسعه‌یافتگی یک کشور مطرح گردد. زیرساخت‌های حیاتی کشور، نه تنها شالوده‌های امنیت ملی، حکومت و حیات اقتصادی را پایه‌ریزی می‌کنند، بلکه تداوم استحکام، قدرت و قابلیت اعتماد آنها همراه با حفظ حس اعتماد در مردم، بخشی از هویت ملی ما را تشکیل می‌دهد (جعفری، ۱۴۰۰: ۴۰۳).

۱-۳- شناسایی و سطح بندی مراکز ثقل

تجربه جنگ های گذشته به ویژه جنگ هشت سال دفاع مقدس، جنگ ۴۳ روزه ۱۹۹۱ متحدین علیه عراق (جنگ اول خلیج فارس)، جنگ یازده هفته ای سال ۱۹۹۹ ناتو علیه یوگسلاوی، جنگ آمریکا و انگلیس علیه عراق، جنگ ۳۳ روزه لبنان و جنگ های ۲۲ روزه، ۸ روزه و ۴۰ روزه رژیم صهیونیستی علیه مردم مظلوم غزه، جنگ تروریستی گروه های تکفیری داعش علیه دو کشور سوریه و عراق و جنگ کشور عربستان سعودی علیه مردم مظلوم یمن مؤید این نظر است که کشور مهاجم به منظور در هم شکستن اراده ملت و توان اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور مورد تهاجم، با اتخاذ راهبرد انهدام مراکز ثقل؛ توجه خود را صرف بمباران و انهدام مراکز حیاتی و حساس می نماید.

بند "ب" ماده ۱ آیین نامه اجرایی بند (۱۱) ماده (۱۲۱) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، اماکن و تأسیسات کشور را از لحاظ ارزش حفاظتی که احتمال حملات نظامی دشمن علیه آنها وجود دارد، به سه دسته تقسیم کرده است:

۱- مراکز اصلی و حیاتی: مراکزی که دارای گستره فعالیت ملی هستند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای کشور حیاتی است و آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث اختلال کلی در اداره امور کشور می گردد.

۲- مراکز حساس: مراکزی که دارای گستره فعالیت منطقه ای هستند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای مناطقی از کشور ضروری است و آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می گردد.

۳- مراکز مهم: مراکزی که دارای گستره فعالیت محلی هستند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای بخشی از کشور دارای اهمیت است و آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می گردد.

صاحب نظران سیاسی و نظامی آمریکا، پس از تحمل شکست تاریخی خود در جنگ ویتنام ۱۹۷۳-۱۹۶۴ مطالعات و تحقیقات قابل توجه و مستمری را در جهت بررسی شکست خود در جنگ یادشده و دستیابی به راهبرد و شیوه های مؤثرتر جنگ های هوایی نمودند. در سال ۱۹۸۸ سرهنگ هوایی جان اشلی واردن کتابی با عنوان نبرد هوایی را تهیه و تدوین نمود و در دهم

آگوست ۱۹۹۱ با سمت مشاور نظامی امنیت ملی آمریکا، نظریه خود را که به تئوری پنج حلقه واردن مشهور می‌باشد به پنتاگون و فرماندهان وقت نظامی، ژنرال نورمن شوار تسکف و ژنرال کولین پاول ارائه نمود که مورد قبول واقع گردید. تئوری یادشده بر این مبنا می‌باشد که مهم‌ترین وظیفه در طرح‌ریزی یک جنگ، شناسایی مراکز ثقل کشور مورد تهاجم بوده و چنانچه این مراکز با دقت لازم شناسایی و مورد هدف قرار گیرند، کشور مورد تهاجم در اولین روزهای جنگ طعم شکست نظامی را چشیده و در کوتاه‌ترین مدت به خواسته‌های کشور مهاجم (آمریکا) تن در داده و تسلیم خواهد شد. تئوری یا مدار ۵ حلقه واردن دقیقاً مورد استفاده فرماندهان عملیاتی آمریکا و متحدین در جنگ ۴۳ روزه ۱۹۹۱ (جنگ اول خلیج فارس)، مناقشه کوزوو (جنگ ۱۱ هفته‌ای سال ۱۹۹۹ ناتو علیه یوگسلاوی) و جنگ آمریکا و انگلیس علیه عراق (۲۰۰۳) قرار گرفته است. در تئوری مذکور، مراکز ثقل یک کشور، به صورت سیستمی همانند اعضا یک بدن قلمداد گردیده و در صورت انهدام هر یک از مراکز ثقل، سیستم، پیکره و کالبد کشور مورد تهاجم فلج گردیده و قادر به ادامه فعالیت و حیات نخواهد بود (عطایی و دیگران؛ ۱۳۹۶: ۲۲-۲۰). بنابراین، یکی از مهم‌ترین گام‌ها در فرایند طراحی و اجرای اقدامات در ایمن سازی کشور، اولویت‌بندی میزان اهمیت مراکز ثقل است که می‌بایست مورد توجه دولتمردان قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

برای انجام این پژوهش مقالات متعددی مورد مطالعه قرار گرفته که عمدتاً در باره پدافند غیرعامل و مدیریت بحران بوده است و هیچ منبعی به طور مستقیم به موضوع پیشران‌های کلیدی بر مقاوم سازی کشور در برابر تهدیدها از نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نپرداخته است. برای نمونه چند مقاله در پیشینه پژوهش لحاظ خواهد شد.

۱. رسول یوسفی رانندی در مقاله‌ای با عنوان "طراحی الگوی راهبردی مدیریت بحران امنیتی مبتنی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری (مورد مطالعاتی فتنه ۱۳۸۸)" اشاره کرده است، نظام جمهوری اسلامی ایران در طول ۴۰ سال گذشته آزمون‌ها، چالش‌ها و بحران‌هایی را پشت سر نهاده که نقش تاریخ‌ساز «ولی‌فقیه» در مهار و تدبیر آنها بی‌بدیل و غیر قابل انکار است، رخدادهایی که نمونه‌های مشابه آن در دیگر کشورها سبب فروپاشی رژیم سیاسی یا اضمحلال

ایدئولوژیک آنان گشته است. نویسنده نتیجه گرفته است که مدیریت مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۸ با تکیه بر عقلانیت، عدالت، ارزشگرایی، کارآمدی و استکبارستیزی در سه بازه قبل، هنگام و پس از انتخابات به گونه صحیحی این ناآرامی را مدیریت کرد که می توانست بحران امنیتی در کشور ایجاد کند.

۲. هوشنگ خزایی در مقاله ای با عنوان "پدافند غیرعامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مد ظله العالی)" اشاره کرده است توجه و اهمیت دادن به موضوعات پدافند غیرعامل از جمله مواردی است که مقام معظم رهبری به منظور ایستادگی در مقابل استکبار جهانی و تهدیدهای آن بارها بر رعایت آن در کشور تاکید و توصیه کرده اند. این پژوهش به واکاوی تهدیدها و پدافند غیرعامل از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در قالب سیاست های کلی ابلاغی می پردازد. نتایج به دست آمده نشان می دهد تهدیدهای فراروی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران از حیث ماهیت و روش اجرا در حال تغییر بوده در حوزه های نظامی، فناوری محور و مردم محور متمرکز شده است. بنابراین شایسته است مسوولان نظام در اجرای تدابیر مقام معظم رهبری با نگرشی انقلابی و دین محور با بهره گیری از راهبردهای کلان بازدارندگی و رویکرد تخصصی، دفاعی و امنیتی، در به کارگیری و اجرای اصول پدافند غیرعامل در کشور و نیروهای مسلح اقدام کنند.

۳. اباست پورمحمد و اکرم ارجمنددانش در مقاله ای با عنوان "واکاوی پدافند غیرعامل از دیدگاه مقام معظم رهبری" به موضوع تدوین و ابلاغ سیاست های کلی نظام در موضوع پدافند غیرعامل و دفاع غیر نظامی پرداخته و با روش تحلیلی توصیفی، اهمیت و نقش پدافند غیرعامل به ویژه از جهت بازدارندگی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.

۴. احمد علی نظری نژاد و عبدالعلی پورشاسب در مقاله ای با عنوان "تدابیر و راهکارهای پدافند غیرعامل در حفاظت از زیرساخت های حیاتی جمهوری اسلامی ایران" اشاره کردند که کشور مهاجم در جهت در هم شکستن اراده ملت و توان کشور مورد تهاجم با اتخاذ استراتژی انهدام مرکز ثقل، توجه خود را صرف بمباران مراکز حیاتی، حساس و مهم می نماید. هدف این تحقیق ارائه تدابیر و راهکارهای پدافند غیرعامل جهت حفاظت از زیرساخت های حیاتی جمهوری اسلامی ایران می باشد. این تحقیق ۶ زیر ساخت حیاتی کشور را شناسایی و معرفی، و

همچنین ۷ تهدید فراروی زیرساخت‌های حیاتی جمهوری اسلامی ایران و ۹ راهکار اجرایی پدافند غیرعامل جهت حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی در برابر تهدیدات مرتبط را ارائه کرده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است. زیرا از نتایج تحقیقات کاربردی می‌توان در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و همچنین برنامه‌ریزی‌ها استفاده کرد. از نظر ماهیت کیفی و به لحاظ روش گردآوری اطلاعات، توصیفی - تحلیلی است و برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و نشریات برای استناد به مطالب استفاده شده است و برای بیانات رهبری مرتبط با موضوع با بهره‌گیری از نرم‌افزار حدیث ولایت و همچنین پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار به نشانی فیش برداری شد. با تحلیل برگه‌ها و دسته‌بندی محتوا و معنای مطلب، محورهای اصلی فرمایشات رهبری در خصوص پیشران‌های کلیدی بر مقاوم‌سازی کشور در برابر تهدیدها شناسایی و کشف شد.

در شیوه توصیفی - تحلیلی، پژوهشگر علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن با جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق، تدوین گزاره‌های تحقیق شامل اهداف و سؤالات تحقیق، توصیف منظم وضعیت گذشته و فعلی حوزه تحقیق و نتیجه‌گیری آن می‌پردازد. از این رو، در این پژوهش، ابتدا موضوع، اهداف و سؤال‌های تحقیق مشخص و سپس مفهوم مقاوم‌سازی، مدیریت بحران و دفاع عامل و غیرعامل پرداخته شد و آنگاه بعد از تبیین نقش حفاظت از زیرساخت حیاتی و مراکز ثقل در پیشرفت و توسعه کشور، به پیشینه تحقیق اشاره کرد. در مرحله بعد با توجه به مباحث نظری و پیشینه تحقیق، پیشران‌های کلیدی بر مقاوم‌سازی کشور در برابر تهدیدها در پنج محور شناسایی و استخراج شده است.

از آنجایی که مرجع مطالب این پژوهش، بالاترین مقام در حوزه حاکمیتی می‌باشد، از این رو، مطالب از نظر محتوایی و اعتبار مورد تأیید است. همچنین برای پایایی موضوع نیز محتوای تحلیلی در اختیار ۱۰ نفر از خبرگان و اساتید به روش گلوله‌برفی و کفایت نظری داده‌ها قرار گرفت و پس از بررسی‌ها به تأیید نهایی رسید. ضمناً یادآور می‌شود، با توجه به حجم بالا، مطالب

هر یک از محورها، بر اساس همگرایی مطالب، برای آنها عنوان تعیین گردیده است. هر یک از گویه ها و عناوین ماهیت استنتاجی داشته و بر اساس بیشترین تکرار و همگرایی و نزدیکی محتوای مطالب تعیین شده اند.

یافته های پژوهش

از دیدگاه مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مدظله) پیشران های کلیدی بر مقاوم سازی کشور در برابر تهدیدها عبارت اند از:

۱- ارتقای قدرت بازدارندگی موثر

بازدارندگی عبارت است از منصرف کردن عامل موردنظر از انجام یک راهکار، به وسیله اعلام خطر به او نسبت به عواقبی که موردعلاقه وی نیست. بازدارندگی تلاشی به منظور تأثیر گذاری بر ارزیابی بازیگر مقابل پیرامون منافعش است. این تلاش از رفتار ناخواسته از سوی بازیگر مقابل جلوگیری می کند. طرف بازدارنده در پی متقاعد کردن متخاصم و وادار کردن وی به اندیشیدن پیرامون این مسئله است که در صورت انجام عمل خصمانه و تحمل هزینه، هیچ دستاورد ممکن را برای او در بر نخواهد داشت (جعفری، ۱۴۰۰: ۲۹۴).

فرایند بازدارندگی از طریق مجموعه ای از فعالیت های سخت افزاری و نرم افزاری (مانند ساخت و تولید انواع مهمات، تجهیزات و فناوری های دفاعی نوین، افزایش سطح آمادگی دفاعی، هوشمندسازی کلیه محصولات دفاعی در حوزه رزم زمینی، هوایی، فضایی، دریایی، موشکی، پهپادها، علوم شناختی، تقویت انسجام درونی، پیشرفت علمی، اهتمام به مدیریت انقلابی و جهادی، ارتقای معنویت و اخلاص و...) حاصل می شود که در طی آن دشمن متقاعد گردد که هرگونه حمله نظامی منجر به آسیب دیدن منافع و امنیت ملی او خواهد شد؛ لذا، قوت و توان کشور باید به حدی رشد کند که خود این توان و قدرت باعث ترس دشمن از آغاز هر نوع حمله و یا صدمه ای شود. خداوند متعال در قرآن می فرماید توان و قدرت خود را تا بدان حد تقویت کنید تا دشمن تصور تهاجم را منتفی بداند: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَوْفًا إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» (سوره انفال، آیه ۶۰) «و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان، هر چه می توانید

از نیرو و از اسبان سواری فراهم کنید تا دشمن خدا و دشمن خودتان و نیز (دشمنانی) غیر از اینان را که شما آنان را نمی‌شناسید، ولی خداوند آنها را می‌شناسد، به وسیله آن بترسانید و در راه خدا (و تقویت بنیه دفاعی اسلام) هرچه انفاق کنید، پاداش کامل آن به شما می‌رسد و به شما ستم نخواهد شد». مقام معظم رهبری درباره معنای این آیه شریفه فرموده است:

«معنای این آیه این است که غافلگیر نشوید؛ معنایش این است که اگر چنانچه دشمنی به شما حمله کرد، شما بر اثر کمبود امکانات، کمبود سلاح و مهمات، کمبود آمادگی، خسارت تحمل نکنید که خسارت شما خسارت ملت است، خسارت شما خسارت اسلام است... [لذا] به حکم «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ»... جمهوری اسلامی خود را آماده نگه می‌دارد و آمادگی خود را حفظ می‌کند... همه دستگاه‌های جمهوری اسلامی - از وزارت دفاع تا سازمان‌های ارتش و سپاه و دیگر دستگاه‌های مختلف - باید این را به‌عنوان یک دستورالعمل بشناسند و آمادگی‌ها را روزبه‌روز افزایش بدهند» (بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان ارتش ۱۳۹۴/۰۱/۳۰).

ارتقای قدرت بازدارندگی را می‌توان با استفاده از سه راهبرد زیر محقق ساخت:

۱-۱- راهبرد دفاع همه‌جانبه

در گذشته، امنیت جامعه با قدرت نظامی و سلاح و تجهیزات مورد تهدید قرار می‌گرفت و دولت‌ها نیز با داشتن توان نظامی و دفاعی برتر می‌توانستند امنیت خودشان را تأمین کنند؛ اما با ظهور نوع جدیدی از تهدیدها و در اشکال گوناگون، دیگر با نگاه سخت افزاری نمی‌شود با آن تهدیدها مقابله کرد، بلکه مواجهه با این دسته از تهدیدها به مهارت‌ها و توانمندی‌های خاصی نیازمند است. هنگامی که بتوان از تمامی ظرفیت‌های جامعه اعم از ظرفیت‌های سخت و نرم، در مواجهه با تهدیدهای گوناگون دشمن استفاده کرد، شیوه راهبردی اثربخشی است که "دفاع همه‌جانبه" نام دارد (دهقان و جعفری، ۱۳۹۸: ۳۳۴).

"دفاع همه‌جانبه" بنا به تعریف، کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مقدرات موجود برای مواجهه با تهدیدهای فراروی نظام است که عرصه‌های اصلی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی را در بر می‌گیرد و موضوع آن نه تنها تهدیدهای کنونی است، بلکه شامل تهدیدهای آینده نیز می‌شود

(آقای و عسگری، ۱۳۹۰: ۱۱). به عبارت دیگر، دفاع همه جانبه «آماده سازی و به کارگیری همه سرمایه های انسانی، امکانات مادی و معنوی به منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان خارجی و داخلی است» (خانی، ۱۳۷۶: ۱۴۹). بنابراین، با توجه به اینکه نظام اسلامی در عرصه های گوناگون، با شیطنت و تهدیدات گسترده دشمن مواجه است، لازم است دفاع نیز همه جانبه و با بهره گیری از امکانات و منابع مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی صورت گیرد: «از آنجا که فعالیت نظام سلطه تنها در بعد سیاسی نیست، بلکه توانسته است منطق فرهنگی خاص خود و شبکه اقتصادی و تبلیغاتی وابسته به خود را نیز به وجود آورد، دفاع در مقابل آن نیز باید همه جانبه باشد» (بیانات در هشتمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد ۱۳۶۵/۰۶/۱۴).

معظم له، در مناسبتی دیگر در این باره فرمودند:

«باید در مقابل تهدید آمادگی داشته باشیم. اگر نداریم، باید آمادگی ایجاد کنیم و اگر داریم، حفظ کنیم و افزایش دهیم. در مقابل اعلان جنگ، اعلان دفاع همه جانبه - روی «همه جانبه» تکیه و تأکید می کنم - و در مقابل اقدام به جنگ، اقدام به دفاع و ضربه متقابل» (بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۸۰/۱۲/۲۷).

۱-۲- راهبرد تهدید در برابر تهدید

در ادبیات راهبردی زمانی تهدید در برابر تهدید استفاده شد که رهبر معظم انقلاب در دانشگاه افسری ارتش فرمودند که در برابر هر تهدید و اعلام خطری از سوی دشمن، باید تهدید و اعلام خطر از سوی ایران صورت بگیرد به نحوی که دشمن از جایگاه بالاتر برخوردار نباشد و حتی تهدیدهای او نیز برایش هزینه آور باشد:

«ما اهل تجاوز به هیچ ملتی و هیچ کشوری نیستیم؛ ما هرگز اقدام به جنگ خونین نمی کنیم - ملت ایران این را به اثبات رسانده است - اما ما ملتی هستیم که هرگونه تجاوز را، بلکه هرگونه تهدید را، با استواری و با قدرت کامل پاسخ خواهیم داد. ما ملتی نیستیم که بنشینیم تماشا کنیم قدرت های پوشالی مادی که از درون کرم خورده و موریانه خورده اند، ملت استوار و پولادین ایران را تهدید کنند. ما در مقابل تهدید، تهدید می کنیم. هر کسی فکر تجاوز به جمهوری اسلامی ایران

در مخیله‌اش خطور کند، باید خود را آماده دریافت سیلی‌های محکم و مشت‌های پولادین کند» (بیانات در دانشگاه افسری امام علی (علیه‌السلام) ۱۳۹۰/۰۸/۱۹).

بر اساس چنین دیدگاهی بود که این موضوع به‌طور جدی در راهبرد دفاعی کشور در دستور کار گرفت و مقامات ارشد نظامی از آن به‌عنوان «راهبرد نوین دفاعی» یاد نموده‌اند؛ چنان‌که جانشین وقت فرمانده کل سپاه با اعلام اینکه در حال بازنگری رهنامه دفاعی خود مبنی بر برپیش گرفتن «راهبرد تهدید در مقابل تهدید» هستیم، گفت: این بازنگری همه نیازهای ما را برای دفاع اطمینان‌بخش و بازدارندگی نیرومند پاسخ می‌دهد (سلامی، ۱۳۹۰).

۱-۳- راهبرد دفاعی تهاجمی

همان‌گونه که تاکنون مشاهده شد، دشمنان همواره به شیوه تهاجمی به میدان آمده تا جوامع اسلامی را مرعوب و تحت سیطره تبلیغات گسترده خود در آورند. در واقع، تهاجمی عمل کردن، بر پایه چنین اصلی قرار دارد که می‌گوید: «در یک نبرد تنگاتنگ، ابتکار عمل در دست کسی است که حالت تهاجم به خود گرفته و با قراردادن رقیب در حالت دفاعی، قدرت تفکر و برنامه‌ریزی درست را از او بازستانده باشد» (آخوندی، ۱۳۸۹: ۲۲۰). فرماندهی معظم کل قوا در جریان بازدید از نمایشگاه دستاوردهای صنایع دفاعی کشور، در جمع وزیر، مسئولان، محققان و متخصصان وزارت دفاع، افزایش توان «دفاعی و تهاجمی» را حق مسلم و قطعی کشور دانستند و با تأکید بر لزوم ادامه مسیر افزایش توان دفاعی فرمودند:

«در دنیایی که قدرت‌های زورگو، سلطه‌گر و دارای کمترین جوهره اخلاق، وجدان و انسانیت حاکم هستند و از تجاوز به کشورها و کشتار انسان‌های بی‌گناه هیچ ابایی ندارند، توسعه صنایع دفاعی و تهاجمی کاملاً طبیعی است؛ زیرا این قدرت‌ها تا اقتدار کشور را احساس نکنند، امنیت تأمین نخواهد شد» (دیدار با مسئولان و متخصصان وزارت دفاع، ۱۳۹۵/۶/۱۰).

به نظر می‌رسد دیدگاه ایشان ناظر به افزایش شدید بازدارندگی ایران متناسب و متوازن با افزایش تهدیدها است و نه الزاماً عملیاتی کردن راهبرد دفاع پیشگیرانه تهاجمی. در واقع مهم‌ترین هدف ایشان، جلوگیری از افزایش قدرت دیگران و برهم خوردن موازنه قدرت به ضرر ایران است (برزگر و رضایی، ۱۳۹۵: ۱۷). واکنش جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جریان‌های تکفیری در

عراق و سوریه را می توان در راستای چنین رویکردی ارزیابی کرد. منطق راهبرد دفاعی تهاجمی را همچنین در این عبارت از بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از خانواده های شهدای مدافع حرم می توان دریافت کرد که فرمودند:

«اگر این ها مبارزه نمی کردند، این دشمن می آمد داخل کشور... اگر جلوی او گرفته نمی شد، ما باید اینجا در کرمانشاه و همدان و بقیه استان ها با این ها می جنگیدیم و جلوی این ها را می گرفتیم» (بیانات در دیدار با جمعی از خانواده های شهدای مدافع حرم ۱۳۹۴/۱۱/۰۵).

بنابراین، ارتقای بازدارندگی و اکتساب فناوری های اقتدار آفرین مورد نیاز صنایع دفاعی با تأکید بر خودکفایی کشور در سامانه ها و تجهیزات به عبارت " تقویت بنیه دفاعی " یکی از شاخص های کلیدی برای حفظ و صیانت جامعه و کشور در برابر هرگونه تهدیدات دشمنان محسوب می شود.

۲- مصونیت سازی کشور در برابر آسیب ها

آسیب در لغت به معنای آفت، بلا، زیان و ضرر است و در اصطلاح به علل و عواملی که در پدیده های مختلف، منجر به ایجاد آفت، زیان و بحران شده و در نتیجه پدیده ها را در روند بالندگی و کارآمدی با اختلال مواجه می کند، آسیب گفته می شود. از این رو، باید به صورت جدی با آمادگی لازم و برنامه ریزی مناسب در برابر اقداماتی که حیات و زندگی بشر را به خطر می اندازند، مصونیت سازی کرد:

«آنچه مهم است برای مجموعه های گوناگون... این است که مراقبت کنند، آسیب شناسی کنند، نگذارند نقشه های دشمن در آسیب زدن و آفت وارد کردن توفیق پیدا کند؛ این مهم است. در همه حرکت های موفق، دو کار لازم است: یک کار، پیش بینی های راه برای پیشرفت؛ کار دوم، ملاحظه نقص ها و آفت زدایی ها و شناخت آسیب ها، برای اینکه ضعف ها برطرف شود. این هم پیش بینی است؛ این هم مثل پیش بینی راه پیشرفت، جزو واجبات و فرایض هر حرکت است» (بیانات در دیدار جمع کنیری از بسیجیان کشور ۱۳۸۸/۰۹/۰۴).

بنابراین، مصونیت سازی کشور در برابر آسیب ها یا کاهش آسیب پذیری یکی دیگر از شاخص های کلیدی مقام سازی کشور در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری است. برخی از

تهدیدات طبیعی هستند، مانند سیل، زلزله، سونامی و غیره که وقوع آن‌ها خارج از اختیار انسان است؛ اما برخی از تهدیدات یا انسان‌ساز بوده و یا اینکه از سوی دشمنان به جامعه‌ای متحمل می‌شود که در راستای این تهدیدات همگان باید هوشیار و آگاه باشند؛ چراکه غفلت از این نوع تهدیدات جبران‌ناپذیر است:

«در دورانی که خواستِ قدرتمندان مستکبر بین‌المللی این است که همه صحنه زندگی بشر را به یک عرصه جنگ تبدیل کنند و زیر لوای نام‌های زیبا و جذاب آزادی، دموکراسی و حقوق بشر، جنگ برای قدرت، نفت و توسعه مناطق نفوذ استکباری و توسعه منافع نامشروع بین‌المللی خود به راه بیندازند، ملت‌ها باید خیلی هوشیار باشند و در تقویت درونی خود بکوشند و نیروهای مسلح سهم عمده‌ای را می‌توانند در این مسئولیت بزرگ ایفا کنند... در چنین شرایط بسیار حساسی، ملت ما بیش از همیشه احتیاج به این دارد که خود را از لحاظ معنوی و مادی آسیب‌ناپذیر و مقتدر کند. بخشی از این اقتدار به مسائل اقتصادی و فرهنگی و سیاسی ارتباط پیدا می‌کند و بخش مهمی از آن هم مرتبط با مجموعه‌های نظامی است که باید روزبه‌روز توانایی‌های خود را در درون از همه جهت افزایش دهند؛ استحکام سازماندهی، ارتقا قدرت رزمی، توانایی لازم برای تولید، تهیه، تکمیل و نگهداری تجهیزات، بالا نگه‌داشتن روحیه مسئولیت‌نظامی و همه چیزهای دیگری که با ابتکار و مدیریتِ مدیران خوب و مسئول امکان‌پذیر است» (بیانات در بازدید از یگان‌های نمونه نیروی زمینی ارتش ۱۳۸۱/۰۸/۲۶).

مقام معظم رهبری در مناسبتی دیگر ساخت ساختمان را به‌عنوان مصداقی از توجه به زیرساخت‌های حیاتی نام‌برده که در صورت اهتمام به آن ایمن‌سازی را در جامعه دوچندان خواهد کرد:

«این مسئله [مسائل مهندسی ساختمان و شهرسازی و خانه‌سازی و امثال]، بسیار مهم است... ما باید به مسئله بنا و ساخت محیط‌های مسکونی اهمیت بدهیم. خانه، مأمن و پناهگاه هر انسانی است. خانواده که اصلی‌ترین و مهم‌ترین انس یک انسان است، عمدتاً داخل خانه است. بچه‌های انسان، همسر انسان، خود انسان در محیط خانه هستند؛ لذا ما باید کاری کنیم که احساس امنیت کنند. ما در این زمینه باز گذشته باشکوه و افتخار برانگیزی داریم. در دوره‌های قدیم، از بنای تخت‌جمشید و ایوان مدائن بگیریم تا بناهای عظیم دوران اسلامی و دوره‌های مختلف دیگر که با معماری‌های

مختلف ساخته شده‌اند؛ اما همه با شاخص استحکام، زیبایی، مصالح خوب، تناسب با محیط و مطمئناً صرفه‌جویی؛ همین اصولی که شماها در مهندسی ساختمان در نظر می‌گیرید» (بیانات در دیدار جمعی از مهندسان ۱۳۸۳/۱۲/۰۵).

یکی دیگر از روش‌های مصونیت‌سازی کشور در برابر آسیب‌ها، دفاع سایبری در برابر حملات سایبری است. جوامع به نحو فزاینده‌ای وابسته به رایانه، شبکه‌های رایانه‌ای و خدمات حیاتی متکی به اینترنت شده‌اند. باین وجود، کشوری که به لحاظ فناوری پیشرفته است، در برابر جنگ سایبری آسیب‌پذیر است. جنگ سایبری به «اقدام‌های انجام شده توسط دولت یک کشور و سایر افراد به منظور نفوذ در رایانه‌ها و شبکه‌های سایر کشورها جهت اقدام‌های تخریب و آسیب اشاره دارد که این روش از راه روش‌های الکترونیکی صورت می‌گیرد». شبکه‌های رایانه‌ای مبدل به سیستم اعصاب زیرساخت‌های غیرنظامی و نظامی شده‌اند و از کارانداختن آنها به معنی فلج کردن کشور است. حملات سایبری می‌توانند ژنراتورهای برق را از کار بیندازند، سیستم کنترل و ارتباطات فرماندهی نظامی را قطع کنند، قطارها را از خط خارج کنند و هواپیماها را سرنگون سازند، راکتورهای هسته‌ای را ذوب نموده، خطوط لوله را منفجر نمایند و تسلیحات را تخریب کنند (جعفری، ۱۴۰۰: ۴۱۲-۴۰۸).

امروزه تهدیدها در قالب شبکه‌های رایانه‌ای و مخابراتی روبه‌افزایش است. بخش‌های کلیدی اقتصاد تمامی کشورها در حال حاضر، از جمله امکانات دولتی و خصوصی، بانکداری و امور مالی، حمل و نقل، تولید، پزشکی، آموزش و پرورش و دولت، همگی برای انجام عملیات روزانه وابسته به رایانه هستند. از این رو، حفاظت از این دارایی‌ها و اقدامات دفاع سایبری مهم و حائز اهمیت است.

دفاع سایبری، مجموعه‌ای از اقدامات دفع‌کننده و یا بازدارنده‌ای است که کشور به منظور پیشگیری، صیانت، حمایت از ارزش‌ها، منافع و سرمایه‌های خود (اعم سرمایه فیزیکی و انسانی) در برابر تهدیدها و حملات سایبری انجام می‌دهد (تقی‌پور و اسماعیلی، ۱۳۹۷: ۱۸۶). این اقدامات منجر به کاهش آسیب‌پذیری، پایدارسازی، مصون‌سازی، ارتقاء توان بازدارندگی زیرساخت‌های حیاتی و حساس کشور در برابر تهدیدات و حملات سایبری خواهد شد. این چنین است که دفاع سایبری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بند از سرفصل‌های دفاعی و امنیتی سیاست‌های کلی برنامه هفتم

مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار می‌گیرد: «تقویت زیرساخت‌ها و بهینه‌سازی سازوکارهای عمومی و دستگاهی برای مصون‌سازی و ارتقاء تاب‌آوری در قبال تهدیدات، به ویژه تهدیدات سایبری، زیستی، شیمیایی و پرتویی با اولویت پدافند غیرعامل» (ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم به سران سه قوه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت و رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ۲۱/۰۶/۱۴۰۱).

۳- انجام اقدامات پیشگیرانه برای تداوم فعالیت‌های ضروری

منظور از تداوم فعالیت‌های ضروری آن است که با اقدامات پیشگیرانه بتوان مجموعه را به سمتی هدایت نمود که انجام وظایف آن در وضعیت بحران حفظ شود (جلالی، ۱۳۹۱: ۸۰):

«خودتان را هر چه بیشتر بسازید و پیش ببرید. مثل موجود زنده‌ای که تمام اجزای آن در بخش‌های مختلف و با مسئولیت‌های مختلف، از جان و روح و تحرک واحدی برخوردار است، در همه بخش‌ها تولید کنید؛ تولید فکر، تولید محصول، تولید ابتکار، تولید ایمان؛ مثل موجودی که در همه بخش‌های بدن او نبض می‌زند و زندگی محسوس است. آینده متعلق به شماست. ملت ایران راه‌های دشواری را طی کرده، از گردنه‌های سختی عبور کرده و بخش بسیار مهمی از راه رسیدن به قله را پیموده و به این قله خواهد رسید؛ این سرنوشت قطعی ملتی است که تلاش می‌کند و می‌داند چه کار می‌کند؛ می‌داند کجا می‌رود و حرکت می‌کند» (بیانات در دیدار با فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش ۱۳۸۳/۱۱/۱۹).

معظم‌له با تأکید بر اینکه هیچ‌وقت نباید امور کشور متوقف شده و خلأ ایجاد شود و با توجه به اینکه «دشمنان انواع و اقسام شگردها را علیه ملت ایران و نظام جمهوری اسلامی به کار زدند، شاید بتوانند مجدداً آن ملت را مقهور کنند؛ آن سلطه جهانی‌ای را که بر ایران عزیز ده‌ها سال داشتند و حاضر نبودند از او دست بردارند، شاید بتوانند آن سلطه را دوباره برگردانند»، در خصوص انجام اقدامات در جهت تداوم فعالیت‌های ضروری کشور فرمودند:

«مهم‌ترین وظیفه این است که انسان احساس کند باید خلأها را پر کند. هر جا هستید، خلأهای تجهیزاتی، خلأهای سازمانی، خلأهای مدیریتی را پر کنید. وقتی یک مجموعه عزم پیشرفت دارد، منتظر نمی‌ماند که از جایی به جایی برود، یا کسی به او چیزی بگوید. در همان عرصه‌ای که او مشغول کار است، نیازسنجی می‌کند و سعی می‌کند که آن نیاز را برطرف کند و وظیفه خودش را

به نحو کامل انجام بدهد» (بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش ۱۳۸۷/۱۱/۱۹).

۴- افزایش پایداری ملی

افزایش پایداری ملی یعنی این که بتوان زیرساخت‌ها و تمام دستگاه‌های کشور را در برابر بحران‌های پیشرو پایدار نموده، به طوری که تمامی دستگاه‌ها مقاومت کرده و حکومت بتواند تعادل خود را حفظ کند (جلالی، ۱۳۹۱: ۸۰):

«مقاومت، تنها با استحکام بخشیدن به بنیان‌ها صورت می‌گیرد. هر سیل بنیان‌کنی وقتی به یک صخره استوار برسد، نمی‌تواند در آن اثر بگذارد. ما باید خود را استوار و مستحکم کنیم و بنیان‌های فرهنگی و اقتصادی و سیاسی خود را استحکام ببخشیم. هر کاری که در جهت استحکام بخشیدن باشد، مقدس و خوب و مورد اجر و ثواب الهی است. هر چیزی که در جهت متزلزل کردن این پایه‌ها و بنیان‌ها باشد، بد است» (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس ۱۳۸۱/۰۳/۰۷).

بی‌شک جامعه اسلامی باید از درون قوی و قدرتمند شود و برای بالندگی در جهان نیز باید متکی به خود باشد و برای این منظور باید خود را در برابر دشمنان در همه زمینه‌ها و بنیان‌های اساسی جامعه، از جمله اقتصاد مجهز کند. چرا که یکی از راه‌های ارتقای قدرت جامعه، توجه به حوزه اقتصادی است که اگر این امر محقق شود، باعث هراس و سردرگمی دشمنان خواهد شد. از نظر قرآن کریم یکی از مؤلفه‌های مهم در قوام جامعه اقتصاد است؛ به این معنا که جامعه بشری با اقتصاد، استوار و پایدار می‌ایستد: «وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا: اموال خود را که خداوند وسیله قوام زندگی شما قرار داده، به دست سفیهان نسپارید» (سوره نساء، آیه ۵). خداوند متعال در این آیه شریفه اموال یعنی امر اقتصادی را به عنوان عامل قیام جامعه معرفی می‌کند. پس نقشی که اقتصاد در جامعه ایفا می‌کند همانند ستون میانی خیمه است که خیمه را بر پا نگه می‌دارد و به آن معنا و مفهوم می‌بخشد؛ اگر اقتصاد جامعه از میان برود یا سست و ضعیف شود به همان میزان جامعه آسیب می‌بیند. از آنجایی که امروزه دشمنان، با سلاح اقتصاد به جنگ نظام اسلامی روی آورده‌اند، نظام اسلامی نیز باید با همان سلاح به آن‌ها پاسخ بدهد و با اتکا به

ظرفیت‌های درونی خود درهای کشور را به روی نفوذ آن‌ها ببندد (جعفری، ۱۴۰۰: ۴۳۳). برابر تدابیر مقام معظم رهبری این سلاح با عنوان «اقتصاد مقاومتی» نام دارد: «اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد» (بیانات در دیدار دانشجویان ۱۶/۰۵/۱۳۹۱).

نکته مهم دیگر در استحکام بخشی جامعه و کمک به پایداری ملی حاکمیت مدیریت جهادی و انقلابی بر فعالیت‌ها است. مدیریت انقلابی واژه‌ای است که مقام معظم رهبری آن را عامل موفقیت در گذشته کشور نام برده که می‌تواند در وضعیت فعلی و آینده کشور نیز مؤثر باشد. از این رو، موفقیت تمامی نهادها در حکومت و رفع هرگونه مشکلات در گرو به کارگیری این شیوه مدیریت در عرصه کشور است:

«ما هر جا یک مدیریت انقلابی فعال پُر تحرک داشتیم، کار پیش رفته است؛ هر جا مدیریت‌های ضعیف، بی‌حال، ناامید، غیرانقلابی و بی‌تحرک داشتیم؛ کارها یا متوقف مانده است، یا انحراف پیدا کرده است. این مسئله‌ای است که وجود دارد؛ یک اشکالی و یک ضعفی است که وجود دارد؛ باید مدیرانمان ان شاء الله پُر انگیزه‌تر باشند، کارآمدتر باشند، تلاش بیشتری را انجام بدهند و به حول و قوه الهی همین جور هم خواهد شد. من به طور قاطع عرض می‌کنم که اگر مدیریت در بخش‌های مختلف کشور، متدین باشد، انقلابی باشد و کارآمد باشد، همه مشکلات کشور حل خواهد شد» (بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ۱/۰۱/۱۳۹۶).

۵- اهتمام داشتن به مدیریت بحران

در بحران به لحاظ شرایط خاص حادث شده، تمام امور جامعه بحران‌زده نظیر؛ جریان امور روزمره، امرار معاش افراد، خدمات شهری، ارتباطات، تأمین نیازهای عمومی، سلامت افراد یک‌باره دستخوش تغییر و تحول می‌شود. در چنین حالتی آنچه مهم به نظر می‌رسد میزان آمادگی مسئولان و تمهیداتی است که می‌بایست قبل از بحران چاره‌اندیشی شده باشد (حاتمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۵-۱۱). ماده ۳ قانون مدیریت بحران کشور مصوب ۱۳۹۸/۵/۷ مجلس شورای اسلامی بحران و مدیریت بحران را چنین تعریف کرده است:

فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت های اضطراری

بحران: از هم گسیختگی جدی عملکرد یک جامعه که ناشی از وقوع مخاطره است و منجر به خسارات و اثرات منفی گسترده انسانی، اقتصادی یا زیست محیطی می شود، به طوری که مواجهه با آن فراتر از توانایی جامعه متأثر و دستگاه های مسئول موضوع ماده (۲) این قانون باشد.

مدیریت بحران: نظام حاکم بر راهبردها، رویکردها، برنامه ها و اقداماتی است که باهدف پیش بینی، پیشگیری و کاهش خطر، آمادگی و پاسخ کارآمد و بازتوانی و بازسازی پس از وقوع حوادث و سوانح، به صورت چرخه ای صورت می گیرد. به عبارت دیگر، مدیریت بحران، علم و هنر برنامه ریزی، سازماندهی، هدایت و رهبری به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ است که با بهره گیری از ابزارهای در اختیار تلاش می کند خطرات ناشی از بحران های مختلف را بر اساس مراحل مختلف بحران کنترل نماید (اسکندری، ۱۳۹۲: ۹۹). هدف آن کاهش روند، کنترل و رفع بحران است. به طور کلی، مدیریت بحران به معنای سوق دادن هدفمند جریان پیشرفت امور به روالی قابل کنترل و انتظار بازگشت امور در اسرع وقت به شرایط قبل از بحران است (ویکی پدیا).

به استناد ماده ۳ قانون مدیریت بحران کشور، مدیریت بحران شامل چهار مرحله به شرح زیر است:

پیشگیری و کاهش خطر: به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می شود که شامل شناسایی، شناخت و تحلیل مخاطرات، آسیب پذیری ها، الزام به کارگیری مدیریت کاهش خطر در تدوین برنامه و بودجه بخش های توسعه ای، تعیین راهبردها و اولویت های بخش های گوناگون، تدوین و اجرای برنامه های کاهش خطر حوادث و سوانح در کشور است.

آمادگی: مجموعه تدابیر و اقداماتی است که ظرفیت جامعه و دستگاه های مسئول را برای پاسخ مؤثر به حوادث و سوانح افزایش می دهد به طوری که خسارات انسانی و مادی ناشی از آن را به حداقل برساند.

پاسخ: مجموعه فعالیت ها و اقداماتی است که با وقوع حادثه آغاز شده و شامل هشدار سریع، تخلیه، جست و جو، نجات و امداد، تأمین امنیت و نظایر اینها، متناسب با ویژگی های هر بحران است.

بازسازی و بازتوانی: به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می‌شود که برای ترمیم و بهبود خدمات و ساختارها، معیشت، توانمندی و شرایط زندگی جوامع متأثر از حوادث و سوانح انجام می‌شود؛ به نحوی که موجب ارتقای توانایی و ظرفیت آنها در جهت کاهش خطر حوادث آتی شود.

بحران‌ها به دودسته کلی تقسیم‌بندی می‌شود. بحران‌های انسان‌ساخت و بحران‌های طبیعی.

الف) بحران‌های انسان‌ساخت: بحران‌های انسان‌ساخت بحران‌هایی هستند که ناشی از عملکرد و یا طرح و نقشه قبلی انسان‌ها و فراگیر باشند. این بحران‌ها انواع متعددی دارند و بسیار پیچیده‌تر از بحران‌های طبیعی هستند؛ مثل بحران‌های اجتماعی یا اقتصادی که ناشی از عملکرد نادرست و یا طرح و نقشه دشمنان است که گریبان‌گیر جامعه می‌شود. بحران‌های انسان‌ساخت گاهی با انگیزه‌های بسیار مشخص، قوی، خصمانه و سودجویانه طرح‌ریزی می‌شود؛ مثل: «بحران جنگ». بحران جنگ بزرگ‌ترین و پیچیده‌ترین بحرانی است که بر تاریخ تمدن بشری سایه انداخته است، و نیز جنگ نرم و فتنه.

ب) بحران‌های طبیعی: منشأ حوادث طبیعی است و علت حوادث طبیعی قوانین حاکم بر طبیعت است؛ مانند زلزله و سیل. آنچه که حوادث طبیعی را مبدل به بحران می‌کند، عدم آمادگی انسان‌ها است. در صورت آماده‌بودن و پیش‌بینی‌های لازم حوادث طبیعی با کمترین پیامد و با کمترین خسارت اتفاق می‌افتد. حوادث طبیعی را می‌توان از ابتدا با پیش‌بینی به‌موقع و اقدامات تخصصی و فنی قبل از حادثه مهار کرد (به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان پدافند غیرعامل کشور).

اقدامات مقاوم‌سازی در حوزه تسهیل‌کننده مدیریت بحران به سه دسته کلی تقسیم می‌شود:

۱. اقدامات زیرساختی: در این حوزه اقدامات بسیار متنوعی صورت می‌پذیرد. یکی از اقدامات مهم پدافند غیرعامل در این حوزه ایجاد زیرساخت‌های لازم برای «تخیله جمعیت» در شهرها به هنگام حوادث و بلایا است. این اقدامات به منظور کاهش تلفات انسانی صورت می‌گیرد و اقدامی بسیار ضروری است. همچنین ساخت ذخایر و مخازن نگهداری مواد لازم و ضروری چون آب، سوخت، غذا و دارو و... از دیگر اقدامات مهم پدافند غیرعامل در این سطح است.

۲. اقدامات مدیریتی: اقدامات مدیریتی در این حوزه شامل: مطالعه و پیش‌بینی بحران‌ها، حوادث و بلایا است. همچنین طراحی و آموزش نیروها و مردم و همین‌طور تمرین و مانور، در دستور کار پدافند غیرعامل است.

۳. اقدامات ساختاری: شامل اقدامات وسیعی است از جمله تهیه دستورالعمل‌های خاص و تعیین وظایف نیروها در شرایط بحرانی است (قانون مدیریت بحران کشور). با این توضیح مختصر می‌توان گفت، تسهیل مدیریت بحران یکی دیگر از شاخص‌های کلیدی مقاومت‌سازی و مصونیت بخشی به کشور در اندیشه مقام معظم رهبری است که می‌توان با اقدام مؤثر آن از ایجاد بحران و ناامنی جلوگیری نموده و در صورت وقوع بحران شرایطی ایجاد کرد تا اوضاع سریع کنترل شده و شرایط به حالت قبل از بحران بازگردانده شود. چنان‌که معظم در مناسبتی در این باره فرمودند:

«موضوع مهم‌تر... مسئله پیشگیری از ویرانی‌ها و خسارات است که باید از قبل پیش‌بینی می‌شد... باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی و آینده‌نگری شود که صدمات و خسارات ناشی از این‌گونه حوادث به کمترین میزان ممکن برسد» (بیانات در جلسه ویژه بررسی اقدامات و امدادسانی‌ها به استان‌های سیل‌زده کشور ۱۳۹۸/۰۱/۱۳).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحقیق حاضر باهدف شناسایی و واکاوی پیشران‌های کلیدی مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) صورت پذیرفت. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و از فرمایشات معظم‌له در این حوزه بهره‌گیری شده است. باید بیان داشت تغییر سریع و روزافزون فناوری و به تبع آن ماهیت مختلف پاسخ‌گویی در زمان مناسب به تهدیدات موجب گردیده تا ماهیت شناسایی عوامل کلیدی مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدات یکی از امور اصلی بشمار آید. اجتناب‌ناپذیر بودن وقوع جنگ‌ها در طول تاریخ بشری، وقوع چندین جنگ مهم در حریم مرزهای سرزمین میهن اسلامی در چندساله اخیر و اهداف راهبردی آمریکا در محاصره، مهار، تضعیف و براندازی جمهوری اسلامی، وجود طیف گسترده تهدیدات بالقوه و بالفعل کانون‌های بحران در پیرامون کشور، این پیام را به ما می‌دهد که برای مقابله با دشمن باید

برنامه‌ریزی کرد. چنان‌که رهبر معظم انقلاب این چنین هشدار دادند و فرمودند: «جبهه دشمن برای کشور ما و انقلاب ما برنامه‌ریزی بلندمدت دارد، پس ما هم باید برنامه‌ریزی بلندمدت داشته باشیم. نمی‌شود قبول کرد که جبهه دشمنان اسلام و انقلاب که به شدت از ناحیه بیداری اسلامی تهدید می‌شوند، برنامه‌ریزی بلندمدت نداشته باشند؛ این را هیچ‌کس نمی‌تواند باور کند، مگر خیلی ساده‌لوح باشیم، غافل باشیم که این را باور کنیم» (بیانات در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم ۱۳۸۹/۰۸/۰۴). همچنان که نباید مرعوب تهدیدهای دشمن شد، از سوی دیگر می‌بایست با اقدامات و تدابیر مؤثر دفاعی، خود را آماده مقابله با تهدیدات و حملات احتمالی دشمن کرد و بخش بسیار مهم و حیاتی این آمادگی در شرایط تهدیدات نامتقارن، اتخاذ راهبردهایی در جهت خنثی‌سازی و تقلیل و کاهش خسارات حملات احتمالی دشمن به مراکز ثقل میهن اسلامی و بالابردن آستانه مقاومت ملی است.

امروزه با پیشرفت فناوری و پیچیدگی در نوع تسلیحات به کارگیری شده بر سرعت جنگ و اثرات مخرب و نامطلوب آن به شدت افزوده شده است و چنانچه کشوری نتواند در طرح‌ریزی و اجرای موفق مقاوم‌سازی و استحکام‌بخشی به کشور عمل کند، به‌طور قطع زیرساخت حیاتی و مراکز ثقل خود را به مخاطره انداخته و زمینه اضمحلال خویش را فراهم خواهد آورد؛ بنابراین، از طریق ارتقای قدرت بازدارندگی مؤثر، مصونیت‌سازی کشور در برابر آسیب‌ها، انجام اقدامات پیشگیرانه برای تداوم فعالیت‌های ضروری، افزایش پایداری ملی و اهتمام داشتن به مدیریت بحران که در جدول زیر ارائه شده است، می‌توان تهدیدهای دشمن را خنثی کرد.

پیشران‌های کلیدی مقاومت‌سازی کشور در برابر تهدیدها از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله)

عنوان پیشران	شاخص‌های پیشران
ارتقای قدرت بازدارندگی	تقویت قدرت سخت‌افزاری از طریق: - ساخت و تولید مهمات و تجهیزات نظامی - هوشمندسازی محصولات نظامی - ساخت انواع موشک‌های نقطه زن و پهپادها و...
	تقویت قدرت نرم‌افزاری از طریق: - پیشرفت علمی - ارتقای معنویت - حفظ وحدت ملی - بی‌اعتمادی به قدرت‌های سلطه‌گر و...
	انتخاب راهبرد دفاعی مناسب: - راهبرد دفاع همه‌جانبه - راهبرد تهدید در برابر تهدید - راهبرد دفاعی تهاجمی
مصونیت‌سازی کشور در برابر آسیب‌ها	دشمن‌شناسی
	پیش‌بینی راه پیشرفت
	ایمن‌سازی ساختمان‌ها و بناها
	دفاع سایبری
انجام اقدامات پیشگیرانه برای تداوم فعالیت‌های ضروری	تولید فکر
	تولید محصولات و کالا
	شناخت نیازها و اقدام به تأمین آن
افزایش پایداری ملی	استحکام‌بخشی به بنیان‌های فرهنگی
	استحکام‌بخشی به بنیان‌های سیاسی و اجتماعی
	اهتمام به اقتصاد مقاومتی
	حاکمیت مدیریت جهادی و انقلابی
اهتمام داشتن به مدیریت بحران	شناخت و تحلیل بحران‌های انسان‌ساخت
	شناخت و تحلیل بحران‌های طبیعی
	تعیین و اولویت‌بندی مراکز ثقل
	اقدامات ساختاری و تعیین وظایف
	شناخت و پیش‌بینی، پیشگیری و آمادگی برای مقابله و بازسازی

پیشران‌های کلیدی
بر مقاومت‌سازی کشور
در برابر تهدیدها
از دیدگاه
امام خامنه‌ای (مدظله)

- در راستای اهتمام به مقاوم‌سازی کشور در برابر تهدیدات موارد زیر پیشنهاد می‌شود:
۱. تقویت بنیه دفاعی از طریق ساخت و تولید تجهیزات مورد نیاز نیروهای مسلح باتوجه‌به نوع تهدیدهای حال و آینده در حوزه‌های متعدد؛
  ۲. توسعه فناوری‌های نوآورانه پیشرفته راهبردی بومی و قدرت آفرین مبتنی بر اصل بازدارندگی و غافلگیری فناورانه دشمن؛
  ۳. پاسخگویی مؤثر و قاطع و به‌موقع به تهدیدهای خارجی و داخلی و تأمین منافع ملی با تأکید بر بهره‌گیری از روش‌ها، سامانه‌ها و ابزارهای نوین، پیشرفته و مبتکرانه در ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری؛
  ۴. ارتقای آموزش، ترویج و اشاعه فرهنگ پدافند غیرعامل در نزد مدیران در راستای؛
  ۵. تهیه و تدوین شناسنامه‌های جامع مراکز حیاتی، حساس و مهم سازمان‌ها برای مشخص نمودن وضعیت پدافند غیرعامل (نقاط قوت و ضعف) آنها، برنامه‌ریزی لازم، بازدید و بررسی‌های میدانی و اتخاذ تدابیر مناسب جهت حفظ سرمایه‌های ملی

فهرست منابع

- قرآن کریم
- آخوندی، مصطفی (۱۳۸۹)، نظام دفاعی اسلام، قم، پژوهشکده تحقیقات اسلامی
- آقایی، احمد و محمود عسگری (۱۳۹۰)، چیستی و الزام های دفاع همه جانبه، ماهنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره ۱۰۴، دی ازغندی، سید علیرضا (۱۳۸۴)، جنگ و صلح: بررسی مسائل نظامی و استراتژیک، تهران، سمت
- اسکندری، حمید (۱۳۹۲)، دانستی های پدافند غیرعامل، تهران، بوستان حمید
- باقی، عبدالرضا و همکاران (۱۴۰۲)، اصول و راهبرد مدیریت امام علی (ع) در حل بحران های سیاسی-اجتماعی، فصلنامه مدیریت بحران در وضعیت های اضطراری، دوره ۱۵، شماره ۲، تابستان، صص ۶۰-۲۷
- برزگر، کیهان و رضایی، مسعود (۱۳۹۵)، راهبرد دفاعی ایران از منظر آیت الله خامنه ای، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۹، شماره ۱۴، زمستان، صص ۳۳-۷
- پورمحمد، اباست و ارجمند دانش، اکرم (۱۳۹۸)، واکاوی پدافند غیرعامل از دیدگاه مقام معظم رهبری، دومین کنفرانس ملی پدافند سایبری
- تقی پور، رضا و اسماعیلی، علی (۱۳۹۷)، طراحی مدل مفهومی الگوی دفاع سایبری جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۸، شماره ۳۰، زمستان، صص ۲۰۲-۱۸۱
- جعفری، سید اصغر (۱۴۰۰)، سیمای سازمان دفاعی از دیدگاه امام خامنه ای (مدظله العالی)، تهران، موسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی
- جلالی، غلامرضا (۱۳۹۱)، چهار گفتار در باب پدافند غیرعامل، تهران، انتشارات محدث
- حاتمی، حمیدرضا و همکاران (۱۴۰۱)، بررسی ویژگی های شخصیتی مدیران بحران، فصلنامه مدیریت بحران در وضعیت های اضطراری، دوره ۱۴، شماره ۴، زمستان، صص ۲۵-۱۱
- سلامی، حسین (۱۳۹۰)، آغاز بازنگری در دکترین دفاعی ایران: "تهدید در برابر تهدید" کلید خورد، پایگاه اطلاع رسانی خبرگزاری مهر، ۴ آذر ۱۳۹۰
- سلیمانی، علی اکبر (۱۳۹۸)، سخنرانی مهندس سلیمانی معاون مهندسی دفاعی و پدافند غیرعامل وزارت دفاع، دومین همایش ملی حفاظت از زیرساخت حیاتی، دانشگاه مازندران بابلسر، ۲۸ آبان ۱۳۹۸، به نقل از ایسنا
- خانی، مهدی (۱۳۷۶)، امام خمینی (ره)، بسیج، راهبرد دفاع همه جانبه، فصلنامه مطالعات بسیج، شماره ۱۵، زمستان خزایی، هوشنگ (۱۳۹۵)، پدافند غیرعامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مدظله العالی)، فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، دوره ۱۳، شماره ۳۶، صص ۱۹۰-۱۵۱
- دهقان، حسین و جعفری، سید اصغر (۱۳۹۸)، مبانی و اصول دفاعی - امنیتی از دیدگاه امام خمینی (ره) و امام خامنه ای (مدظله)، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر
- سیاست های کلی نظام در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، تاریخ تصویب ۱۳۸۲/۰۸/۱۲
- عطایی، محمدحسین (۱۳۹۶)، کتاب جامع آموزش پدافند غیرعامل، تهران، انتشارات رسانه تخصصی
- صحیفه نور (۲۲ جلدی) مجموعه سخنرانی ها و پیام های حضرت امام خمینی (ره)، تهران: انتشارات مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی

- موحدی نیا، جعفر (۱۳۸۳)، دفاع غیرعامل، تهران، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع)
- نظری نژاد، احمدعلی و پورشاسب، عبدالعلی (۱۳۹۹)، تدابیر و راهکارهای پدافند غیرعامل در حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی جمهوری اسلامی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، دوره ۱۸، شماره ۸۲، صص ۳۳۶-۳۱۳
- هنجری، علی (۱۳۸۳)، پیدایش حقوق بشردوستانه جنگ و جلوه‌هایی از حفظ حیثیت انسانی در رفتار رزمندگان با یکدیگر، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۹، بهار و تابستان
- یوسفی رامندی، رسول (۱۳۹۹)، طراحی الگوی راهبردی مدیریت بحران امنیتی مبتنی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، دوره ۱۲، شماره ۱، صفحه ۷-۳۴
- Bernstein, Alan B. and Rakowitz, Cindy (2012). *Emergency Public Relations: Crisis Management In a 3.0 World*, Xlibris, United States.
- Devlin, Edward S., (2007), *Crisis Management Planning and Execution*, New York, Auerbach Publications.
- Rinaldi, S. M., Peerenboom, J. P., & Kelly, T. K. (2001). Identifying, understanding, and analyzing critical infrastructure interdependencies. *IEEE Control Systems*, 21 (6), 11-25.
- Warden, John A. III (1995), "Enemy as a System", *Airpower Journal*, Spring (9).
- <http://www.iranresearches.ir>
- <http://www.khamenei.ir>

